

*кандидат філологічних наук,
старший викладач кафедри
англійської філології та перекладу
Київського університету імені
Бориса Грінченка*

ДІАЛЕКТИ ЯК ВИРАЗНИКИ ДОМІНАНТ ІДЮСТИЛЮ У РОМАНІ МАРКА ТВЕНА «ПРИГОДИ ГЕКЛЬБЕРРІ ФІННА»

Роман «Пригоди Гекльберрі Фінна» – один із найвідоміших романів Марка Твена, який неодноразово був заборонений в американських школах та піддавався гонінням через стиль та діалект. Але всупереч усьому цей твір став бестселером, а його переклади неодноразово перевидавалися, що свідчить про його актуальність. Мета статті – дослідити діалекти як основні домінанти ідіостилю Марка Твена на матеріалі згаданого роману.

Роман «Пригоди Гекльберрі Фінна» – одна з тих книжок, про які знає кожен, навіть не читавши [12, с. 7]. Д.М. Кокс зауважує, що це книга, в якій Марк Твен розкрив уповні можливості свого гумору. Ось чому Гекльберрі Фінн – в центрі кар'єри Твена не хронологічно, а критично [7, с. 156]. Це класика американського реалізму, особливо через використання діалекту, яка зображає та описує американський Південь до Громадянської війни 1861–1865 рр. [5]. На думку Л. Тріллінга, проза «Гекльберрі Фінна» встановила якість для письмової прози американської розмовної мови. Крім того, вправні зміни у мовленні в «Гекльберрі Фінні» – частина жвавості книги [11]. Е. Хемінгуей підкреслював щонайширший аспект дії твору: його демократизм і гуманність, універсальність, а також нову для літератури мову, просту і максимально наближену до розмовної. Все це пізніше стало притаманне американській словесності ХХ століття [3]. Роман досліджували такі західні та вітчизняні літературознавці, як Дж. Кокс, Л. Тріллінг, Д. Сіле, Г.Н. Сміт, Дж. Каплан, Т.С. Еліот, А. Ромм, Ф. Фонер, М. Мендельсон та ін.

Роман «Пригоди Гекльберрі Фінна» ніби продовжує «Пригоди Тома Соєра»: тут ті самі герої і той самий час дії. Але ця річ виявляє зрілішу позицію автора, багатше охоплює сторони людського досвіду і має глибший узагальнювальний сенс [12, с. 7]. Стиль Твена, що цілком сформувався в «Пригодах Тома Соєра» як один із кращиків в американській словесності, легкий, гострий і чуйний до діалектних нюансів, тепер набув нової якості. Як зазначає дослідник Д. Сіле, і Том, і Гек розглядаються як втілення молодого Сема Клеменса, який жив у світі, віддаленому від нашого [12, с. 10]. В «Автобіографії» письменник зазначав, що своїх персонажів він частково змальовував із себе та зі своїх товаришів.

Марк Твен працював над книгою 7 років – із 1876 по 1883 рр. Зауважмо, що спочатку роман мав назву «Автобіографія Гекльберрі Фінна». Завершений роман мав назву «Пригоди Гекльберрі Фінна» (Товариша Тома Соєра). У «Пригодах Гекльберрі Фінна» Твен організував у велику структуру те, що ранні гумористи записали в коротких анекдотах. Генрі Неш Сміт зазначає, що зосередження історії на Гекльберрі відкрило нові можливості використання діалекту із серйозною метою та перетворення простого оповідача на особистість з людською глибиною [11, с. 113]. Варто зауважити, що не меншої відваги і сміливості потребував задум Твена-художника життєвої правди так зухвало порушити загальноприйняті норми літературної мови. Про те, наскільки новаторським був цей твір, свідчить бурхлива полеміка, що розгорнулася навколо роману після виходу його у світ. Прихильники витонченої словесності, що вимагали бездоганно гладенького складу, бездоганно добродійного героя і неодмінно «добрих манер», таврували книгу як «непристойну, вульгарну і грубу».

Журнал «Століття», який опублікував уривки ще до виходу книги, наполягав на викресленні посилань на оголеність, мертвих котів тощо. Тому, щоб опублікувати «Гекльберрі Фінна», Марк Твен створив власне видавництво. Крім того, громадські бібліотеки (напр. у Конкорді, штат Массачусетс) вилучили книгу з полиць як «сміття, придатне лише для звалища», аргументуючи це тим, що серія пригод має низький рівень моралі, грубий діалект, систематичне використання поганої граматики та нечемних висловів, та загалом стиль книги – зухвалий і нешанобливий [9, с. 11]. У 1931 р. Гарпер і Брати опублікували спеціальні видання для початкової та середньої шкіл. Видавці наголошували, що обрізана версія з вилученням «сумнівних» місць «дасть Геку змогу спуститися на книжкові полиці та увійти в клас», таким чином забезпечуючи «щастя хлопчиків та дівчат» і стимулюючи «навіть найбільш байдужих і примхливих учнів». У 1957 р. міністерство освіти Нью-Йорка усунуло роман зі списку ухвалених текстів [9, с. 14]. Крім того, багато читачів визнали твір Твена неприйнятним через порушення вишуканих стандартів соціального та літературного етикету, адже замість витонченої мови, зразкового героя, високої моралі вони зіткнулися з розповіддю, написаною ідіомами, неграмотним хлопцем із найнижчого класу південного білого суспільства. До того ж, історія Гека включала непристойну сцену – «королівський взірєць», яка змальовувала оголеного чоловіка, що скаче на всі боки [9, с. 16].

Після успіхів у боротьбі з расовою сегрегацією, починаючи з другої половини ХХ ст. з'явилися нові підстави для звинувачень. Так, у 1957 р. роман засудили як «расистськи образливий», а у 1984 р. книгу усунули від обов'язкового читання через використання слова «нігер» [9, с. 18]. Однак на загальнонаціональному рівні вимога вилучити книгу з переліку творів, обов'язкових для вивчення, була відхилена в федеральному суді в 1998 р.

Зауважимо, що в лютому 2011 р. в США з'явилося перше видання книги, в якому «образливі» слова змінені на «політкоректні», зокрема, слово «нігер» змінено на слово «раб». Книга вийшла тиражем

у 7 500 примірників у лютому 2011 р., за повідомленням агентства Associated Press. Це видання готувало видавництво «New South Books» (штат Алабама). Загалом у «Пригодах Гекльберрі Фінна» образливі (відповідно до нинішніх стандартів) для негрів слова вживаються 219 разів, а в «Пригодах Тома Соєра» набагато рідше – лише 4 рази. Такий підрахунок зробив один із фахівців із творчості Твена А. Гріббен. За його словами, під час публічних читань він уже давно вживає «нейтральні» слова замість оригінальних виразів класика американської літератури, і публіці це подобається. Супротивники спотворення оригінальних текстів Марка Твена звертають увагу на те, що його творчість відображає певний етап американської історії, і було б набагато доцільніше просто пояснювати читачеві, чим викликано вживання тих або інших висловів [4].

Всупереч забороні, роман «Пригоди Гекльберрі Фінна» став бестселером. Книгу прочитали англійською, китайською, японською, єврейською та майже всіма мовами світу. У 1960 р. сумарна оцінка продажу книги досягла десяти мільйонів примірників. Х.Л. Менкен назвав роман найдивовижнішою книгою, а Т.С. Еліот зауважив, що Марк Твен – один із рідкісних авторів, який модернізував свою мову та знайшов новий спосіб написання, вагомий не лише для себе, а й для інших [9, с. 13]. На думку Дж. Каплана, піднісши діалект Гека до літературного рівня, Твен здійснив як культурну, так і літературну революцію [9].

П. Нідман, який контролював установлення відповідності оригіналу для книжок Сотбіс, зауважував: «Що ви бачите, то це спроба Клеменса відійти від літературного письма до діалектного. Крім того, Марк Твен повернувся тут до своєї улюбленої і багато разів апробованої форми оповідання від першої особи і зробив героєм-оповідачем не Тома, хлопчика з пристойної родини, а Гека, бездомного волоцюгу, вихідця з «низів». Це мало подвійний ефект. По-перше, майстерно відтворена, міцна і колоритна, істинно народна мова, якою написано книгу, надає картині американського життя особливої пластичної виразності, створює враження розмови «без посередника» – неначе власним голосом заговорила про себе сама Америка. По-друге ж, це дало змогу повніше і глибше розкрити характер героя, лише нашвидку окресленого в «Пригодах Тома Соєра», показати становлення його особистості [2, с. 86].

Письменники-реалісти сприйняли роман як твір новаторський і високохудожній. Дж.Ч. Гарріс визначив суть книги М. Твена стисло і багатозначно: «Це – життя». Проза «Пригод Гекльберрі Фінна» заснована для ефективності письмової прози американської розмовної мови. Вправні зміни мови в романі, якими Марк Твен справедливо пишається, досі є частиною жвавості і присмаку книги. Як зауважив Л. Тріллінг у своїй праці “The greatness of Huckleberry Finn” (Велич Гекльберрі Фінна), за формою та стилем роман про Гекльберрі Фінна – майже ідеальна робота. Форма книги має в основі найпростішу форму роману, так званого пригодницького роману, або роману доріг, в якому лінія пригод героя пов’язана з його подорожами. Мовлення героїв не має нічого спільного з нормативною вимовою та граматиною, але характеризується простою та плавною структурою речення [8, с. 91]. Оскільки мова тогочасної літератури була високою, американські читачі цікавились реаліями щоденної мови. Діалект, який приваблював навіть серйозних письменників, був основою популярних гумористичних творів.

Зокрема, у «Пригодах Гекльберрі Фінна» був подоланий, а точніше, «обійдений» головний недолік твенівської техніки – композиційна непродуманість, що залишилася у Твена з його репортерських часів. У романі цей недолік став яскравою перевагою. Він виявився виключно органічним для авторського задуму: вільна композиція роману, на диво, відповідає важливому образу великої річки, на тлі якої розгортаються колоритні картини життя, забарвлені гумором, вигадкою, мелодрамою, справжнім трагізмом [1, с. 28]. Як зауважує Д. Сіле, можливо, найкраще у цій дивовижній книжці – це вміння Твена переконувати. Книга захоплює читача, насамперед, своєю мовою [12, с. 28]. Мова Твена – стиль, який тече з невимушеною грацією розмовної мови та досягає чистоти і простоти, пропускаючи підрядні речення [6, с. 139]. Мова Гекльберрі Фінна – новий літературний стиль. Мова Гека тече з легкістю річки. Ця мова – прекрасний засіб для реалізму, яким славиться книга. Велич Гека – проста проникливість правди, яку він розповідає. Л. Тріллінг вважає, що ця велич полягає в силі говорити правду. Найбільше приваблює в романі зміна напруги та полегшення в романі разом зі змінами мови, різкі зміни від традиційної англійської до розмовної американської мови [6, с. 140].

На початку роману письменник зазначає, що використав кілька діалектів: діалект негрів Міссурі, найекстремальнішу форму південно-західного діалекту, діалект округу Пайк та чотири його різновиди [13, с. 168]. Твен навмисно використав різні діалекти, щоб надати кожному зі своїх персонажів власної манери говоріння. Розмовна мова Гекльберрі містить фразеологізми та видозмінені слова. Гек розмовляє діалектом округи Пайк, звідки він родом. Легко бачити, що головний герой роману неправильно вимовляє слова, вживає неправильні скорочення, оскільки він неосвічений: *that ain't no matter*.

Мова Гека насичена ідіомами: “*Why*”, *says he*, “*a magician could call up a lot of genies, and they would hash you up like nothing before you could say Jack Robinson*”. Ідіома “*before you could say Jack Robinson*” означає «щось станеться дуже швидко, миттєво». Зауважимо, що ця ідіома є застарілою. Постійно зустрічаємо вживання метафори: *When it was daylight, here was the clear Ohio water in shore, sure enough, and outside was the old regular Muddy!* «*Old muddy*» означає річка Міссісіппі. *And look at Charles Second, and Louis Fourteen, and Louis Fifteen, and James Second, and Edward, and Richard Third, and forty more; besides all them Saxon heptarchies that used to rip around so in old times and raise Cain*. Ідіома “*raise Cain*” означає «зчинити галас, вчинити скандал».

Постійно трапляються також сленгізми: “*I never see such an old ostrich for wanting to gobble everything – and I a-trusting you all the time, like you was my own father*”. Вислів “*gobble*” означає «хапати щось, поглинати». Так, у пошуках короля, герцог і Гек пішли в село: *So me and the duke went us the village, and haunted around there for the king, and by and by we found him in the back room of a little low doggerly*. Упродовж роману автор часто вживає вигуки. “*Shucks, it ain't no use to talk to you, Huck Finn. You don't seem to know anything, somehow – perfect sap-head*”.

Вигук «shucks» означає «диявол, нісенітниця». Цей вигук додає висловлюванню додаткової експресивності. “The widow, hey? – and who told the widow she could put in her shovel about a thing that ain’t none of her business?” Вигук “hey” є типовим для розмовної мови. Крім того, часто вживається вигук “blamed”: “Blamed if I would, Jim”.

Типовим для ідіостилю письменника є також уживання подвійного заперечення: *I don’t take no stock in mathematics anyway*. Часто зустрічаємо неузгодженість підмета і присудка упродовж роману: *I set down, one time, back in the woods, and had a long think about it. I says to myself, if a body can get anything they pray for, why don’t Deacon Winn get back the money he lost on pork?* Порушуючи граматику, Марк Твен прагне передати індивідуальне мовлення кожного зі своїх персонажів. *His lawyer said he reckoned he would win his lawsuit and get the money, if they ever got started on the trial; but then there was ways to put it off a long time, and Judge Thatcher knowed how to do it*. Широко застосовується автором і конструкція «there was» для множини, а неправильне дієслово «know» в минулому часі має закінчення правильного дієслова «knowed» замість «knew». *Well, I was dozing off again, when I thinks I hears a deep sound of ‘boom!’ away up the river*. Закінчення третьої особи однини “-s” часто зустрічаємо у першій особі однини. Постійно зустрічаємо також інверсію: *Says I, for two cents I’d leave the blamed country and never come anear it agin*. Помічаємо і вживання у першій особі множини форми однини “was” замість “were”: *When we was ready to shove off, we was a quarter of a mile below the island, and it was pretty broad day*.

Ще однією рисою діалекту округу Пайк є скорочення. *I bet I’ll take some o’ these frills out o’ you before I’m done with you. Why, there ain’t no end to your airs – they say you’re rich*. Упродовж роману письменник уживає незакінчені (обірвані) речення: *Here’s a govment that calls itself a govment, and lets on to be a govment, and thinks it is a govment, and yet’s go to set stock-still for six whole month before it can take ahold of a prowling, thieving, infernal, white-shirted free nigger, and* – Звернімо увагу, Твен також використовує повторення і полісидентон.

Мова Джіма, натомість, помітно відрізняється від мови Гека. Його слова або обірвані, або з’єднані разом, і ми бачимо більше акценту, ніж у мові Гекльберрі. Як уже зазначалося вище, порядок слів у мові Джіма перевернутий, часом пропущені правильні слова: *No, but I been rich wunst, and gwyne to be rich agin. Wunst I had foteen dollars, but I tuck to speculat’n’, en got busted out*. Джім розмовляє діалектом негрів Міссурі, який, як відомо, був діалектом рабів на Півдні. Упродовж роману Марк Твен навмисно неправильно вимовляє слова, щоб показати, як говорили раби в ті часи: *‘Yo’ ole father doan’ know, yit, what he’s a-gwyne to do. Sometimes he spec he’ll go ‘way, en den agin he spec he’ll stay. De bes’ way is to res’ easy en let de ole man take his own way. Dey’s two angels hoverin’ roun’ ‘bout him’*. Як бачимо, цьому виду діалектів властиві скорочення, зміна тн на d. *Doan’ hurt me – don’t! I hain’t ever done no harm to a ghos’*. *I awluz liked dead people, en done all I could for ‘em. You go en git in de rier agin, whah you b’longs, en doan’ do nuffn to Ole Jim, ‘at ‘uz awluz yo’ fren*. У діалекті негрів Міссурі також зустрічається подвійне заперечення, слова навмисно перевернуті, щоб підкреслити акцент у цьому виді діалекту.

Король та герцог у романі намагаються вживати «витончені» слова та дотримуватись «високого» стилю. Як, наприклад, уживання слова «оргія» (orgies) замість «похорон» (obsequies): *‘– they bein’ partickler friends o’ the diseased. That’s why they’re invited here this evenin’; but tomorrow we want all to come – everybody, and so it’s fitten that this funeral orgies sh’d be public*. Уживання неправильних слів королем викриває двох шахраїв. Отримавши записку від герцога, король усе одно не визнає свого невігластва і намагається пояснити всім, що саме такий термін тепер треба вживати: *“I say orgies, not because it’s the common term, because it ain’t – obesquies bein’ the common term – but because orgies is the right term”*. Та з їхніх розмов зрозуміло, що вони – двоє нікчем, що вбралися у незвичний одяг та дали один одному фальшиві королівські титули: *“Well, he was a pretty sick man, and likely he made a mistake – I reckon that’s the way of it. The best way’s to let it go, and keep still about it. We can spare it”*.

Мова короля та герцога викриває факт їхнього самозванства. Король та герцог у романі говорять південно-західним діалектом: *“We’ll let it alone for today, because of course we don’t wantto go by that town yonder in daylight – it mightn’t be unhealthy”*. Намагаючись декламувати монолог Гамлета, герцог плутає рядки з п’єс «Леді Макбет» та з «Річарда III» В. Шекспіра, що також викриває його шахрайство: *To be or not to be; that is the bare bodkin. That makes calamity of so long life; for who would fardels bear, till Birnam Wood do come to Dunsinane, but that the fear of something after death*.

Марк Твен іронічно висміює короля та герцога, демонструючи надмірну пишномовність їхнього мовлення: *“I am the linear descendant of that infant – I am the rightful Duke of Bridgewater; and here am I, forlorn, torn from my high estate, hunted of men, despised by the cold world, ragged, worn, heart-broken, and degraded to the companionship of felons on a raft!”* Герцог дуже яскраво описує своє високе походження та називає свої титули, проте згодом виявляється, що він звичайний шахрай та п’яниця. Щодо короля, то він, незважаючи на свій титул, не вмів нічого робити та погоджується на все, за що платять: *“I’m in, up to the hub, for anything that will pay, Bilgewater, but you see I don’t know nothing about play-actn’”* Звернімо увагу, що в мові короля та герцога також трапляються скорочення та подвійне заперечення.

Привертає увагу також використання гіперболи, що надає висловлюванням більшої експресивності: *“The place where he keeps wives. Don’t you know about the harem? Solomon had one; he had about a million wives”*. Автор також уживає прислів’я: *It was according to the old saying, “Give a nigger an inch and he’ll take an ell”*. Це яскравий приклад твенівської сатири. Широко застосовується автором і повторення: *“We’s safe, Huck, We’s safe!”* Марк Твен використав тут повторення, щоб передати захоплення Джіма, коли він думав, що вони припливли в Каїр. Постійно зустрічаємо в романі розмовну мову: *Then Susan she waltzed in; and if you’ll believe me, she did give Hare-lip hark from the tomb!* Фраза «hark from the tomb» означає «догана, прочухан». Звернімо увагу, що Марк Твен також використовує емфазу. Сварячись із королем, герцог каже: *“Dry up! I don’t wan’t to hear no more out of you!”* Вираз «dry up» означає «замовкни», зауважимо, що він належить до «низького» стилю.

Широко застосовується автором і таке характерне для розмовного мовлення звуконаслідування, що допомагає авторові реалістично відтворювати картини життя своїх персонажів: *then comes a h'wack! – bum! bum! Bumble-umble-um-bum-bumbum-bum – and the thunder would go rumbling and grumbling away*. Упродовж роману постійно зустрічаємо неузгодженість підмета і присудка: *for juliet's a dear sweet mere child of a girl, you know, and she don't bray like a jackass*. Ще один стилістичний прийом, який використовує письменник, – це еліipsis: *He often done that*.

Найекстремальніший діалект глухої провінції представляють сестри Хотчкісс: *'Well, Sister Phelps, I've ransacked that air cabin over an' I b'lieve the nigger was crazy. I says to Sister Damrell – didn't I, Sister Damrell? – s'I, he's crazy, s'I – them's the very words I said.* Як бачимо, цьому виду діалектів також властиве вживання скорочень та вживання закінчення “-s” у першій особі однини.

Таким чином, Твен застосував різні діалекти, щоб зробити мову живою, реалістичною. Їх майстерна комбінація є особливістю роману, що викликає інтерес до читання книги. Щоб показати справжнє життя в штатах з усіх боків, Марк Твен індивідуалізує мовлення своїх персонажів: вони говорять певними діалектами. Крім того, діалект, яким говорить той чи інший персонаж, вказує на його територіальну належність. Із допомогою різних форм діалекту Марк Твен створює ефекти іронії та комічності, викриваючи неправду очима своїх персонажів.

Література:

1. История зарубежной литературы конца XIX нач. XX вв. / ред. М.Е. Елизарова, Н.П. Михальской. М.: Высшая школа, 1970. 620 с.
2. Ромм А.С. Марк Твен и его книги о детях. М.: Наука, 1977. 192 с.
3. Твен М. Собрание сочинений в 5 томах. Приключения Гекльберри Финна / ред. А. Ведрашко. М.: Водолей, 1992. 336 с.
4. У США видадуть кастровану версію книг Марка Твена. URL: <http://kievpapa.livejournal.com/2985.html>.
5. Adventures of Huckleberry Finn. URL: http://en.wikipedia.org/wiki/Adventures_of_Huckleberry_Finn
6. Chase Richard. The American novel and its tradition. N.Y.: Gordian press, 1978. 266 p.
7. Cox James M. Mark Twain: The Fate of Humor. – Columbia: University of Missouri Press, 2002. 353 p.
8. Inge M. Thomas. Huck Finn among the Critics: a centennial selection Maryland: University publications of America, 1985. 465 p.
9. Kaplan Justin. Born to trouble. 100 years of Huckleberry Finn. Washington: Library of Congress, 1985. 23 p.
10. Mark Twain's Colloquial Prose Style from The Liberal Imagination / Lionell Trilling. URL : <http://summarycentral.tripod.com/theadventuresofhuckleberryfinn.htm>.
11. Smith Henry Nash. Mark Twain. The development of a writer. Cambridge: Belknap Press of Harvard University Press, 1962. 212 p.
12. Twain Mark. The adventures of Huckleberry Finn / ed. by J. Seelye. N.Y.: Penguin classics, 2002. 368 p.
13. Twain Mark. The adventures of Tom Sawyer. The adventures of Huckleberry Finn. London: Wordsworth classics, 2001. 396 p.

Анотація

М. АЛЬОШИНА. ДИАЛЕКТИ ЯК ВИРАЗНИКИ ДОМІНАНТ ІДІОСТИЛЮ У РОМАНІ МАРКА ТВЕНА «ПРИГОДИ ГЕКЛЬБЕРРІ ФІННА»

У статті проаналізовано діалекти як особливості ідіостилю Марка Твена в романі «Пригоди Гекльберрі Фінна». Розглянуто різні види діалектів, використаних у романі, та наведено їх приклади. Також досліджено інші особливості ідіостилю письменника.

Ключові слова: діалект, домінанта, ідіостиль, розмовна мова, стиль.

Аннотация

М. АЛЁШИНА. ДИАЛЕКТЫ КАК ВЫРАЗИТЕЛИ ДОМИНАНТ ИДИОСТИЛИЯ В РОМАНЕ МАРКА ТВЕНА «ПРИКЛЮЧЕНИЯ ТОМА СОЙЕРА»

В статье проанализированы диалекты как особенности идиостиля Марка Твена в романе «Приключения Гекльберри Финна». Рассмотрены разные виды диалектов, употребленные в романе, и приведены их примеры. Также исследованы другие особенности идиостиля писателя.

Ключевые слова: диалект, доминанта, идиостиль, разговорная речь, стиль.

Summary

M. ALOSHYNA. DIALECTS AS EXPRESSIONS OF MARK TWAIN'S IDIOSTYLE IN THE NOVEL “ADVENTURES OF HUCKLEBERRY FINN”

The author analyses dialects as the peculiarities of Mark Twain's idiostyle in the novel “Adventures of Huckleberry Finn”. There's a review of different dialects, used in the novel, and their examples. Other peculiarities of the writer's idiostyle are analyzed.

Key words: dialect, expression, idiostyle, colloquial speech, style.